

Тема 1. Державотворення: суть та особливості.

1. Понятійний апарат курсу: держава, творення, технології, державотворення.
2. Особливості процесу державотворення в Україні.
3. Завдання державотворення на сучасному етапі.

Державотворення як процес має загальні риси та особливості для кожної країни, народу і суспільства. Відповідно до цього українське державотворення має свої характерні ознаки. Шлях українського народу щодо розвитку своєї державності й формування та становлення суспільно-політичних інститутів, організації влади й управління є індивідуально-конкретний та показовий.

Сучасний етап розвитку та модернізації України вимагає від науковців і практиків обґрунтування концептуальної моделі розвитку українського державотворення в умовах глобальних змін. Відповідно, потребує уточнення понятійно-категоріальний апарат цього складного та системного процесу, і зокрема термін “державотворення”. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-прикладні та методологічні основи термінів “держава” та “державотворення” досліджують юридичні, політологічні, економічні, історичні та філософські науки. Варто акцентувати увагу на тому, що останнім часом в Україні опубліковані спеціалізовані навчальні посібники з проблематики державотворення. У галузі науки “Державне управління” слід виділити наукові дослідження, які висвітлюють теоретико-методологічні засади державотворення в Україні, загальну характеристику державотворення, управлінський аспект етнополітичних державотворчих процесів в Україні та етнонаціональні чинники державотворення, регіональні особливості державотворення в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Розкриттю та інтерпретації поняття “державотворення” останнім часом у науковій літературі присвячена значна кількість праць, проте в цих дослідженнях державотворення трактується з позицій культури, історії,

права, політології та економіки. Поза увагою залишається саме державно-управлінський аспект цього явища і процесу.

Державотворення є не просто процесом, а має сутнісні характеристики усвідомлено-розумово-творчого процесу, який вбирає в себе майже безкінечну палітру свідомого, безсвідомого та позасвідомого діяння народу та його еліти.

Державотворення – це постійний рух, який складається зі стадій: зародження, формування, становлення, розквіту (кульмінації), мрійництва (“сплячки”).

Державотворення є безперервним процесом, який має активні (пасіонарні) та пасивні фази. Юридична енциклопедія дає таке визначення. Державотворення – це історичний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування.

У галузі науки “Державне управління” перевага віддається визначенню терміна “державотворення (державне будівництво)” як розбудови держави, її владних інституцій, що забезпечує відповідні умови для формування та реалізації державної політики.

Створення нової держави супроводжується певним перехідним періодом становлення, на якому вирішуються питання закріплення її державності, формування дієвої системи державної влади та визначення основних шляхів розвитку країни.

Державотворення охоплює визначення і правове закріплення форми державного правління; політичного режиму; адміністративно-територіального устрою; основних цілей і функцій держави, їх пріоритетності; розподілу повноважень між гілками та вищими органами державної влади; стратегії розвитку держави; структури органів державної влади відповідно до функцій держави та її стратегічних цілей.

Окремо вітчизняні науковці в галузі знань державного управління та права виділяють термін “державознавство” як науку про походження, сутність, ознаки, типи, форми, функції, механізми, основні закономірності та фактори розвитку держави, її інститути.

Сучасний дослідник В.М.Семенов шляхом синтезу та доповнень визначень, що існують, розкриває термін “державотворення” через аспект владних відносин, а саме: державотворення – це процес створення, розбудови, удосконалення та модернізації системи влади, який відбувається на сучасному етапі або відбувався в історичному минулому на території держави. Він охоплює взаємовідносини індивідів, спільнот, політичних інститутів щодо реалізації своїх інтересів у сфері влади.

Зарубіжні дослідники поняття “державотворення” ототожнюють з будівництвом держави – “state building” (англ.), “staatsbildung, staatsaufbau” (нім.) і визначають як комплексний довготривалий процес, спрямований на утворення держави, який включає культурні, політичні, міфологічні, релігійні та інші чинники. Термін “state building” увів у науковий обіг у 1975 р. американський соціолог Чарльз Тіллі, досліджуючи історію Західної Європи. Ч.Тіллі виходив з того, що з винайденням пороху війни в Європі стали потребувати величезних затрат, а тому захистити себе могли тільки великі народи, об’єднані сильними державами. Таким чином, в українській мові вживається термін “творення” держави, а не “будівництво” держави, що засвідчує більшу масштабність й унікальність процесу державотворення.

Згідно з вітчизняними науковими тлумачними словниками слово “творити” має такі значення: 1. У процесі творчої праці викликати до життя щонебудь, давати існування чомусь, а саме: виробляти що-небудь, будувати, писати (науковий, літературний, музичний твір), малювати, накреслювати плани,

вигадувати. 2. Викликати появу чого-небудь, бути причиною виникнення чогось; утворювати. 3. Займатися творчою діяльністю (літературною, мистецькою, науковою тощо). 4. Виконувати, здійснювати, робити якусь роботу, дію. 5. Утворювати; становити, являти собою.

Другою складовою категорії “державотворення” у змістовому сенсі (а не першою) є поняття “держава”. Вітчизняні юристи надають такі тлумачення терміна “держава”. По-перше, як сукупність людей, територія, на якій вони проживають, і суверенної у межах цієї території влади. У цьому розумінні термін

“держава” є тотожним поняттям “країна”, “основний суб’єкт міжнародного права”. По-друге, організація політичної влади, головний інститут політичної системи суспільства, який спрямовує і організовує за допомогою норм права спільну діяльність людей і соціальних груп, захищає права та інтереси громадян. По-третє, акумулюючи у своїх руках владні повноваження, держава політично інтегрує суспільство і представляє його як у внутрішніх, так і зовнішніх відносинах.

Термін “держава” означає, по-перше, основний інститут управління системою всього суспільства, що володіє загальнонаціональною владою, яка поширюється на все суспільство, виступає його офіційним представником і в разі необхідності спирається на примусові засоби. Водночас через механізм влади впливає на все суспільство загалом, створює умови його існування як єдиного, незалежного, самодостатнього і самозабезпечуваного механізму. По-друге, як економічний суб’єкт – це сукупність органів і осіб, які сконцентрували в одних руках економічну владу,

приймають рішення і реалізують програми в державному масштабі та розпоряджаються державною власністю.

Вітчизняні вчені-філософи не виділяють державотворення в окремий термін. Поняття “держава” трактується як відповідним чином організована суспільна структура, здатна здійснювати найвищий контроль над деякими аспектами поведінки людей на певній території з метою підтримувати лад у даному суспільстві.

Державотворення – це процес, спрямований на актуалізацію національної ідеї в галузі державного управління, вироблення та втілення ідеології державотворення, створення й становлення держави як системи відносин та її інститутів, що мають забезпечити життєздатність і розвиток держави. Державотворення являє собою багатогранний процес, що охоплює цілий комплекс взаємопов’язаних чинників, зокрема природничо-географічних, культурно-4 гуманітарних, мовних, етнопсихологічних, духовно-світоглядних (міфологічні та релігійні), соціально-економічних, правових, геополітичних,

військово-оборонних тощо, що відображають усі сфери життєдіяльності суспільства.

Державотворення – безперервний процес. На кожному етапі державотворення мають бути поставлені свої цілі й розроблена стратегія розвитку держави, визначена роль органів державної влади у цьому процесі. Кожна нація чи народ має свій особливий шлях з творення та упорядкування суспільних відносин та інститутів держави.

2. Варто звернути увагу на неповторність та деякою мірою унікальні прояви в українському державотворенні, а саме козацтво як феномен і місце та роль православ'я, церкви та її представників, пам'ятаючи про те, що наша віра є й буде домінантою українського державотворення. Держава включає в собі різні інститути й інституції, однак усі вони мають працювати на національну ідею. Її шукали, шукають, але вона вже в першому наближенні є – соборність українських земель, по-перше, та миролюбність (не агресивність) із зовнішнім світом й справедливий порядок в усьому для всіх громадян України, по-друге.

Можна засвідчити, що наші співвітчизники зробили вагомий внесок у державотворення інших держав світу, будучи долучені як еліта (духовна, церковна, науково-освітянська, військова, економічна та управлінська) до їх формування, становлення та розквіту.

На території України були реалізовані різні моделі управління, організації влади та адміністративно-територіального устрою. На українських землях жила, працювала, творила значна кількість різних за віросповіданням, етнічною належністю та культурою народів. Без сумніву, усе це має свій характерний відбиток у генетичній пам'яті українського народу. У цьому сенсі український етнос унікальний. На нашій землі відбувалося народження та розквіт яскравих світових цивілізацій: Трипільської, Скіфської та Руської, які входять до світової скарбниці людства. З кого почалося формування слов'янського етносу? Запитання, на яке остаточної відповіді ще немає й досі. Проте з великою впевненістю можна озвучити, що це є індоєвропейські (індоарійські) племена. Саме і на території сучасної України в тому числі формується ядро протослов'янства, яке поширюється по свій Євразії. Гіпербореї, скіфи-орачі (за

Геродотом), венеди, склавіни, анти – це один ланцюжок слов'янської сім'ї народів. Русь не виникла з нічого – вона має багатотисячолітнє підґрунтя. Ця цивілізація – поліетнічна та полірелігійна. Християнізація вперше відбулася не в 988 р., а ще в 860 р. київськими князями Аскольдом та Діром. Православна віра є основним стрижнем та дороговказом нашої державності, за неї йшли на страждання та смерть. Русь була потужним центром і гравцем на світовій арені. З позицією та думкою великих київських князів рахувалися володарі багатьох могутніх держав Євразії. Ярослав Мудрий був “тестем Європи”. Його доньки роз'їхалися по всій Європі, привнісши нашу культуру та ментальність в європейські країни. Унаслідок об'єктивного процесу Русь з єдиної централізованої держави в XIII ст. стала конфедеративною. Великий київський князь був “першим серед рівних” Рюриковичів.

Сучасна позиція про спадковість Галицько-Волинського князівством традицій Київської держави трохи перебільшена. Обмежена влада галицьковолинського князя, особливо галицькими боярами, не має підтверджень щодо такого статусу великих київських князів, які були можновладцями в повному обсязі. У Галицько-Волинському князівстві домінував олігархічний тип врядування, а в Київській державі був авторитарно-демократичний. Волинське князівство мало більше спільного в організації державного життя з Київською державою. Велике князівство Литовське – Литовсько-руська держава, яка є спадкоємицею Русі й територіально, і політико-адміністративно, майже без збройних потрясінь за століття збільшило свою територію в 10 разів. Давньоруська мова – державна мова. Православна віра – домінуюча. Проте було дві карколомні події, які змінили статус і формат цієї великої держави. Кревська (1385 р.) і Люблінська (1569 р.) унії перервали б статус Великого князівства Литовського як нового потужного об'єднувача руських земель. Окатоличування та взяття за зразок польську модель організації влади та управління відштовхнули руський православний етнос, відсторонивши його від державного життя. Водночас завдячуючи такій ситуації на українських землях була утворена Запорізька Січ – гордість та новий фундатор українського державотворення. Козаки взяли на себе велику місію та роль бути носієм державництва, а їх

гетьмани – керманичами українського народу. Відома ціла яскрава плеяда кошових, гетьманів та полковників, які були видатними державними, військовими та політичними діячами у світовому масштабі. Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Петро Дорошенко, Семен Палій, Іван Сірко – ось взірці лицарства і патріотизму для нашого народу. Підсумовуючи все вищевикладене, варто зазначити, що сьогодення та майбутнє України багато в чому залежить від розроблення та реалізації нової власної національної концепції українського державотворення та посилення ролі у державотворенні державних діячів України. Висновки. На сьогодні серед науковців не існує єдиного погляду на сутність державотворення, однак проведений аналіз визначень цього поняття дає підстави для висновку про тлумачення державотворення як процесу, спрямованого на створення та розбудову держави і модернізацію системи влади.

Державотворення як управлінська категорія – це процес, спрямований на актуалізацію національної ідеї в галузі державного управління, вироблення та втілення ідеології державотворення, створення й становлення держави як системи відносин та її інститутів, що мають забезпечити життєздатність і розвиток держави.

Українське державотворення як феномен вражає своєю унікальністю з огляду на історію України, зокрема Запорізьку Січ та добу національно-визвольного піднесення (1917–1921 рр.) і масштабністю в просторово-часовому вимірі цього багатогранного процесу, що спрямований на актуалізацію національної ідеї, становлення держави як гаранта розвитку громадянського суспільства.

3. На даному етапі державотворення нагальними постають такі завдання: збереження суверенітету держави в умовах гібридної війни; формування сучасної державницької ідеології українського державотворення; створення інтелектуально розвиненого середовища для здійснення модернізації й розвитку українського суспільства; планування майбутнього держави України згідно з такими постулатами, як соборність, суверенність, справедливість.

Напрями подальших наукових досліджень полягають у дослідженні зовнішніх і внутрішніх чинників державотворення на сучасному етапі розвитку державного управління, з'ясування їх впливів на розбудову Української держави.